Materiallar to'plami · Conference Proceedings
"ZAMONAVIY TADQIQOTLAR VA BARQAROR RIVOJLANISH" respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
04 August 2026
UDK 61
FILOLOGIYA

TOHIR MALIK IJODIDA TIBBIY EKSPREMENTLARNING ILMIY-FANTASTIK TALQINI

Shamshoda Saidaxmad qizi Hamdamova*
Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti tayanch doktoranti
✉ shamshoda1996@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Tohir Malikning ilmiy-fantastik asarlarida bayon etilgan tibbiy tajribalar, boqiy umr va inson umrini uzaytirishga, shuningdek, inson miyasining imkoniyat darajasini kengaytirishga, telepatik ravishda boshqa bir odamning fikrini o'qiy olish qobiliyatini o'stirishga qaratilgan tibbiy va texnologik jarayonlar haqida so'z yuritilgan. Elolomа, TET (Toshkent elektron tibbiyoti), Analizator nomli fantastik qurilmalar esa ushbu farazlarni ro'yobga chiqaruvchi vosita bo'lib xizmat qildirilgan. Biofizika, kibernetika, astronomiya, fiziologiya, kimyo, dorishunoslik, arxeologiya kabi sohalar va shu soha olimlarining tibbiy tajribalardagi ishtiroki adib asarlariga ilmiy-fantastik pafos berganligini kuzatamiz.

Kalit so'zlar

Geliotibbiy tadqiqotlar, Husuf hodisasi, Analizator qurilmasi, Fantastik asboblar, fantastik unsurlar, telepatik jarayon, elektrod, miya, TET qurilmasi.

DOI: 10.5281/zenodo.21743361

KIRISH

Eksprement-u kashfiyotlarning doyasi bo'lmish ilmiy-fantastika kosmos va undagi o'zga sayyoralar, robotehnika-yu kibernetikaga oid farazlar bilan cheklanibgina qolmay, fanning, insonlar faoliyatining turli jabhalariga oid farazlarni ilgari suradiki bu uning imkoniyat darajasi cheklanmaganligi bilan izohlanadi.

Tohir Malik ilmiy-fantastikaning ana shu cheksiz imkoniyatlaridan foydalanib tibbiy, biofizik, geliotibbiy ekspremеntlarni ham adabiyot maydoniga olib kirgan. Adibning "Falak", "Devona", "Zaharli g'ubor" (Baxtiyor Hoshimxo'jayev bilan hammualiflikdagi) qissalarida buning isbotini ko'rishimiz mumkin. Ko'p hollarda bu ekspremеntlar zamonaviy fantastik tehnologiyalar orqali amalga oshiriladi. Bu kabi tajribalarning oqibatida inson ruhiyatiga ta'sir qilish, telepatiya, ya'ni birovning fikrini o'qiy olish, boqiy umr yoki umrni uzaytirish singari maqsadlar nazarda tutiladi. Adib ilmiy-fantastikasining asosiy qahramonlari shu yo'nalishdagi aksar asarlar singari o'zga sayyoraliklar-u g'ayritabiiy xislatga ega bo'lgan yoki tashqi ta'sirlar yordamida shunday g'ayrioddiylikni o'zlashtirib olgan yerliklar emas, balki, o'zining aqliy salohiyati bilan olamshumul ixtirolar qiladigan olimlar obrazidir. "Falak" qissasidagi Jahongir Aliyev, Ahmad Zokirovich, Shamsibek, "Hikmat afandining o'limi" qissasidagi Hikmat afandi, Sheo Pokuchala, "Chorrahada qolgan odamlar" qissasidagi Fid, Dilmurod, "Zaharli g'ubor" qissasidagi charlz Long, Robert Belden, Sharl Gomesku hamda Ismoil Umidov singari kashfiyotchi olimlar shular jumlasidandir.

Ular oddiy yerlik inson(tanglik Fiddan tashqari). Ularni umumlashtirib shu bilan birga muallifning boshqa qahramonlaridan farqlab turadigan jihat fantastik voqelikka dahldor ekanliklaridir.

Muallif ijodidagi ajralib turuvchi yana bir jihat: fantastik asarning shakllanishida fantastik obraz emas, fantastik unsur yetakchilik qiladi. Xususan, "Falak"da asarga fantastik ruh berayotgan jihat biofizik Jahongir Aliyev emas balki, u ixtiro qilgan Elolomа va u qurilmaning elektrodini inson miyasiga o'rnatish orqali hosil

qilinadigan telepatik jarayon – boshqa birovning, hatto asrlar avvalgi o‘lik odamning miyasidagi fikrlarni, u yashagan hayotni aniqlay bilganligi chinakam fantastika.

Shu tariqa ikki real jarayon: XX asr olimlarining ilmiy izlanishlari va shaxsiy hayotlari hamda XV asr Mirzo Ulug‘bek davri, Shamsibekning ixtirolarga boy ammo fojeali hayoti o‘tmishga sayohat motivi orqali birlashtirilgan. Bunda Elolоma qurilmasi va uning ekspermentlaridan boshqa hamma narsa realistik, ammo asarning fantastika chegarasiga mansub ekanligi ham shu nuqtada belgilanadi.

Asarda ikkita kashshof olim obrazi bor. Ikkinchisi Shamsibek. U geliobiologik nazariya ustida tajriba o‘tkazmoqchi bo‘ladi. U oyog‘i qorason bo‘lgan G‘animurod ismli yigitni davolashda astronomiya va meditsina ilmini birlashtirib eksprement o‘tkazmoqchi bo‘ladi, biroq husuf kuni shu tajribani amalga oshirayotgan pallada hasadgo‘y xurofotchilar tomonidan fojeali o‘ldiriladi.

Shamsibek besh asr avval qiziqqan aynan ana shu soha telepatik tajriba yakunlangach Jahongir Aliyevning e’tiborini tortadi. XX asrda ham shu soha ustida ishlayotgan geliobiolog olim Ahmad Zokirovich Astronomiya bilan meditsinani chog‘ishtirib olib borayotgan ilmiy tadqiqotlari bilan Shamsibekning davomchisi bo‘lib yangi kashfiyotlarga bel bog‘laydi. “Devona” qissasida esa yuqoridagiga o‘xshash tibbiy eksprement ruhiy kasalliklarni davolash ustida olib boriladi. Shifokor Dilmurod o‘zi ixtiro qilgan Tet orqali boshiga tushgan ko‘rguliklar tufayli es-hushidan ayrilgan Sabohiddin ya’ni devonani davolashga urinadi. Devonaning ensasiga qurilma simlarini o‘rnatib ular orqali impuls yuborish yo‘li bilan bemorning ruhiy olamiga ta’sir o‘tkazadi. “Dilmurod simlarni ehtiyotlik bilan uning ensasiga qo‘ydi. Devona shunda ham qimir etmadi. Faqat impuls yuborganda sal titradi-yu tinchidi. [2,84] Shamsibekning tajribasiga uning tasodifiy va fojeali o‘limi sabab bo‘lgan bo‘lsa, Dilmurodning bu tibbiy eksprementi tanglik tadqiqotchi Rhaq ya’ni Mirzavoyning yerliklarga xos bo‘lmagan telepatik ta’sir o‘tkazish xislati tufayli devonaning o‘limi bilan yakunlanadi. Vaholanki, Rhaqning niyati yaxshi edi. U o‘tmishini eslatish orqali devonaning xotirasini tiklamoqchi edi. Qolaversa, uning o‘zi ham birinchi ekspeditsiyasida Buxoroda uchratgan Sabohiddinning keyingi taqdirini shu telepatik yo‘l orqali bilib olmoqchi bo‘lgandi. Ammo afsuski, Sabohiddin o‘tmishidagi ko‘rguliklarini fikriy ta’sir yo‘li bilan qayta boshdan kechirishni ko‘tara olmadi. Ushbu asarda muallifning boshqa qissalaridan farqli o‘laroq fantastik voqelik uchun fantastik unsurlar va buyumlarni o‘zigina emas fantastik obrazlar ham syujetga olib kirilgan. Fid, Rhaq, Lukian kabi uch barmoqli tangliklar obrazlari, ularning telepatik xislatlari buning isbotidir. Ular yerliklardan farqli mavjudot bo‘lganliklari uchun bir nechta g‘ayriinsoniy qobiliyatlar ularda bor va bu ularning barchamiz mansub bo‘lgan Yer sayyorasidan emas o‘zga sayyoradan, tanglik ekanliklarini izohlash asarning fantastik haqiqatiga kitobxonni ishontirish manbayi qilib xizmat qildirilgan. Rhaqning Yer sayyorasiga aynan tabib qiyofasida kelishi, Shamsibekning tabobat allomasi ekanligi, tibbiyot olimlari Dilmurod va professor Razzoqovlarning tibbiy izlanishlari – bularning barchasi insoniyat har bir zamonda ham tibbiyot sohasidagi ixtirolarga ko‘proq muhtoj ekanligining badiiy ifodasi desak to‘g‘ri bo‘ladi.

Tohir Malikning fantastik asarlarida bu sohaga doir ekspermentlarning asarning asosiy g‘oyasini belgilab beruvchi fantastik ideal bo‘lib xizmat qiladi. Bularning biri: inson umrini uzaytirish, ikkinchisi – inson miyasining imkoniyat darajasini kengaytirish. Bu izlanishlar Tohir Malikning Baxtiyor Hoshimxo‘jayev bilan hammualliflikdagi “Zaharli g‘ubor” qissasidagi Charlz Long va Ismoil umidovlarning tajriba va ixtirolarida azaliy ikki qutbda, ezgulik va yovuzlik tarafdorlari sifatidagi harakatlarida, intellektual kurashlarida batafsil o‘z ifodasini topgan. Ular muallif ta’biri bilan aytganda: “Ikkovi ham olim, lekin biri – yaratuvchi, biri – yaratuvchi ko‘rinishidagi buzguvchi”. [4,67] Ammo ikki olim o‘rtasidagi bu intellekt jangida o‘zbek ixtirochisi Ismoil Umidov yutib chiqadi. Charlz longning boqiy umr va qudratli miya sohibi bo‘lishiga o‘zi ixtiro qilgan va miyasiga ulagan Analizator deb ataluvchi qurilma sabab bo‘lsa, Ismoil Umidov insonni umrini uzaytiruvchi va miya imkoniyatlarini kengaytiruvchi dori kashf qiladi. Uning ixtirosida ham miya va yurakka operatsiya yo‘li bilan maxsus qurilmalar o‘rnatiladi. Natijada olimlarning har ikkalasi ham “O‘ta odam”, ya’ni, o‘zgalarda bo‘lmagan g‘ayritabiiy qobiliyat, qudrat sohibi bo‘lishadi. Yakunda esa badiiy so‘zning qudrati bilan ezgu maqsad tarafdori g‘alaba qozonadi.

Ismoil Umidov inson umrini sun’iy ravishda uzaytirish borasida ish olib borgan bo‘lsa-da, u tabiiy hayot tarafdori. U Sharl Gomeskuga shunday deydi: “Uzoq umr ko‘rish uchun dori yoki operatsiya shart emas, negaki tabiatning o‘zi eng o‘tkir dori. Tabiatning bor ne’matlaridan bahramand bo‘lish bu sohadagi eng zo‘r

muolaja Agar hamma joydagi havo shu yerdagiday kislorodga boy bo‘lsa, umr o‘z-o‘zidan kamida o‘n-o‘n besh yilga uzaygan bo‘lardi”, - deydi va Ibn Sinoning: “Odamlar dori ichsam, umrim uzayadi deb yurmasdan sayrga tez-tez chiqib tursinlar”, degan fikrlarini keltiradi.[4,37.].

U Ibn Sino “Tib qonunlari”da ko‘p nasihatlar qilganini, lekin buni odamlar quloqqa ilmaganlarini, shundan keyin tabobatda yangi usullarni qo‘llashga majbur bo‘lganini aytadi.

Qissada Long inson miyasining imkoniyatlarini shunday ta’riflaydi: “Agar inson miyasining faoliyatidan to‘la foydalansa edi, eh nimalarga qodir bo‘lmasdi. Buyuk g‘oyalar miyada soniyaning bir necha ulushida yalt etadi-yu so‘nadi. Yozishga ulgursang, ulgurding, bo‘lmasa yo‘q”. [4,21.]. Uning ixtirosi shundayki, miyasiga kelgan har bir fikr Analizator orqali uzatgichga o‘tadi. Analizator bu fikrlarni ajratadi, saralaydi. O‘zi yasagan temir panjalar esa soniyaning ulushida miyada yalt etgan fikrni yozib oladi. Uning buyukligi manbayi ham shunda. Ko‘rinadiki, “Falak” qissasidagi Jahongir Aliyev yaratgan Elaloma hamda Longning Analizator nomli qurilmasi deyarli bir xil vazifani bajaradi. Har ikkala asarda ham funksiyasi bir xil bo‘lgan fantastik qurilma tanlangan. Farqi shundaki, Analizator imkoniyat doirasi jihatidan Elalomaning takomillashgan shakli, ya’ni so‘ngi avlod modeli sifatida tasavvur uyg‘otadi. Bu asboblarning har ikkalasi ham miyaga o‘rnatiladi, har ikkisi ham boshqa bir insonning miyasidagi fikrlarni o‘qish imkonini beradi. Bu jihatdan ikki asardagi bu fantastik unsurlar biri ikkinchisini takrorlagan kabi taassurot uyg‘otadi kitobxonda. Ammo Analizator Elalomaning yangi versiyasi ekanligi adibning har ikkala asarga o‘zgacha fantaziya berganligini dalillashi mumkin.

Ilmiy-fantastik asarlardagi bu singari tibbiy va genetik tajribalar fanda o‘z ro‘yobini topmoqda. Xususan, ingliz yozuvchisi Oldos Xaksli o‘zining “Yangi jasur dunyo‘ romanida bolalar tabiiy ravishda tug‘ilmasligini va inkubatorda yetilishini bashorat tarzida yozadi. [1,2]. Bu bugungi klonlashtirish hodisasining 1932-yildagi, qariyb bir asr avval faraz qilingan ilmiy-fantastik ko‘rinishidir. Bu singari tibbiy eksperementlar bilan bog‘liq asarlar o‘tgan asrdayoq Belyayevning “Professor Douelning boshi”, Bulgakovning “Ityurak” Martin Kegenning “Kiborg”Hojiakbar Shayxovvning “Pushtirang falokat” kabi asarlarida u yoki bu fantastik talqinda o‘z ifodasini topgan.

Xulosa qilganda “Falak” qissasidan boshlangan Shamsibekning husuf hodisasi ya’ni oy tutilishi paytidagi astronomik hodisalarni tibbiy muolajalarga ta’sir qildirish kabi jo‘ngina eksprementi “Devona” qissasida, ayniqsa, “Zaharli g‘ubor” asarida EHM va zamonaviy tehnologiyalar bilan uyg‘unlikda asr talabidan kelib chiqqan holda davom ettirilganiga guvoh bo‘lamiz. “Hikmat afandining o‘limi” qissasidagi kimyoviy tajribalar ushbu asarlarda biofizikaviy hamda kibernetik eksperement shaklida o‘z ifodasini topganki, bu ilmiy-fantastikaning sof fantastikadan ajralib turuvchi asosiy jihatlaridan biridir. Zotan adibning ushbu asarlarida ilmiy-fantastika yetakchilik qiladi,

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Murodqulov, F. (2022). Fantastik asarlarda bashorat qilingan va inson hayotiga kirib kelgan texnologiyalar. https://qalampir.uz.
2. Тохир Малик. (2008). Девона. Тошкент, www.ziyouz.com
3. Тохир Малик. (2008) Фалак. Тошкент. www.ziyouz.com.
4. Тохир Малик., Бахтиёр Хошимхужаев. (1978). Захарли губор. Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти”.
5. Шайхов, Ҳ., Хобилов, Т. (1972). Етти сер. Ўзбекистон ЛКСМ Марказий комитет ”Ёш гвардия” нашриёти.